

HORIZONT 2023/18

Migrációkutató Intézet

Marsai Viktor – N. Rózsa Erzsébet: *A Nílus partján minden csendes? - az egyiptomi migrációs és menekülthelyzet*

2023. 12. 14.

Marsai Viktor – N. Rózsa Erzsébet: A Nílus partján minden csendes? – az egyiptomi migrációs és menekülthelyzet

BEVEZETÉS

Egyiptom, az arab világ és a Földközi-tenger déli partjának legnépesebb, mintegy 105 milliós lakossággal rendelkező állama¹ az ókorig visszanyúló jelentőséggel bír. A népességi adatok és a földrajzi fekvés mellett olyan stratégiai fontos tényezők is szerepet játszanak ebben, mint a Nílus folyó és annak deltája, mely az emberek megélhetését biztosítja, vagy a Szuézi-csatorna, amely megnyitása (1869) óta gyorsabb és közvetlenebb kapcsolatot biztosít Európa és Ázsia között. Egyiptom politikai jelentőségét az 1960-as évek arab nacionalizmusa, illetve az 1928-ban alakult Muszlim Testvérek mozgalma szilárdította meg. Emellett az ország regionális és globális viszonylatban is az arab-izraeli konfliktus meghatározó szereplőjévé vált – akár háborúzott, akár békét kötött. Kulturális jelentősége akkor is megkérdőjelezhetetlen, ha mára a többi arab ország is komoly saját irodalmi, művészeti és filmművészeti tevékenységet folytat.

Egyiptom stabilitása – Európa közvetlen közelében – azonban messze túlmutat a Közel-Kelet és az arab világ, vagy az afrikai kontinens stabilitásán. A mai Egyiptom számos olyan kihívással néz szembe, mely tágabb értelemben is meghatározó jelentőségű. A 2011-es arab tavasz Egyiptomon is végigsöpört és egy megingathatatlan tűnő rendszert számolt fel, majd alapított újra. A gazdaság azonban nem tud lépést tartani az új rendszerrel sem, miközben az ország egzisztenciális fenyegetést érez a Kék-Nílus felső folyásán Etiópia által épített gát miatt. A szintén az ókorig visszanyúló népvándorlások pedig ma Európát is fenyegető kihívást jelentenek. Egyiptom azonban migrációs szempontból elsősorban (egyelőre) nem kibocsátó, hanem befogadó és tranzitország.² Ugyanakkor az országban feltorlódott

ABSZTRAKT

Az Egyiptomban élő bevándorlók és menekültek száma a 2016-os, nagyjából 5 milliós tömeghez képest hét évvel később meghaladta a 9 millió főt, amelyhez a szudáni polgárháború 2023. áprilisi kitörése óta további több százezer fő adódott hozzá. A kairói kormány eddigi megengedő politikájában ennek hatására komoly szigorítások történtek, mivel az ettől részben független gazdasági nehézségek miatt nem képesek tovább finanszírozni az érkezőket.

Eközben az új gázai háború menekültügyi következményei további terhet róhatnak Egyiptomra, amely fontos kapuőr szerepet tölt be az Európa felé irányuló irreguláris migráció kapcsán.

¹ Ez az Arab Liga 22 tagja összlakosságának mintegy egynegyedét jelenti.

² N. RÓZSA 2020.

csaknem 10 millió bevándorló és menekült egyre nagyobb terhet ró az észak-afrikai állam szociális hálójára.

Elemzésünkben azt vizsgáljuk, miként alakul az egyiptomi menekülthelyzet, különösen a szudáni polgárháborút kísérő menekülthullám tükrében, és miként hat az az ország migrációs politikájára, illetve kapuőr szerepére. Ennek megértéséhez először bemutatjuk az általános egyiptomi politikai, gazdasági és társadalmi helyzetet, hogy érzékeltessük, milyen nyomás alatt áll az észak-afrikai ország. Írásunkban az elérhető statisztikák, tanulmányok mellett az Egyiptomban készített tizenhét strukturált interjú eredményeit is felhasználjuk, amelyeket NGO-k, nemzetközi szervezetek (IOM, UNHCR), kormányzati szervek, külföldi diplomaták, akadémiai szereplők, illetve menekültek bevonásával készítettünk.

POLITIKAI (RE-)STABILIZÁCIÓ?

Amióta 1952-ben a Szabad Tisztek Mozgalma felszámolta a királyságot, Egyiptom – annak ellenére, hogy 1953-tól hivatalosan köztársasági formában működik – egyetlen rövid, alig egy éves időszakot kivéve mindig katonai háttérű, komoly katonai múlttal és ranggal rendelkező személyek irányítása alatt állt. Igaz, az elnökök (Gamal Abdel-Nasszer, Anvar Szadat, Hoszni Mubárák, illetve a jelenlegi elnök, Abdel-Fattáh al-Szíszi) az egyiptomi törvényeknek megfelelően ők mindig civilként kormányoztak.³ A rövid kivétel a Muszlim Testvérek soraiból érkezett Mohamed Murszi (2012-2013) volt.

Egyiptomban minden 18. életévét betöltött egyiptomi állampolgár választó és választható. A parlamenti választásokat 4 évente rendezik meg. Egyiptom elnöki típusú köztársaság, azaz a köztársasági elnök az államfő, ő nevezi ki a miniszterelnököt és a minisztereket, így ő a végrehajtó hatalom feje is. Az elnöknek egyiptomi állampolgárnak, egyiptomi szülők gyermekének és 40 évnél idősebbnek kell lennie. Az elnököt – a 2019-es alkotmánymódosítás értelmében – hat évre választják, ami egy újabb ciklussal meghosszabbítható.

A jelenlegi elnök, Abdel-Fattáh al-Szíszi hivatalba kerülése európai szempontból sok kérdést vetett fel, tekintettel arra, hogy a 2011-ben Egyiptomban is lezajlott arab tavaszos eseményeket követően – melynek során a sokmillió tüntetések hatására leváltották az addigi elnököt, Hoszni Mubárákot – a Muszlim Testvérek soraiból érkező Mohamed Murszit választották elnökké. Murszi azonban gyakorlatilag megbukott, amit 2013-ban ismét sokmillió tüntetés mutatott. Ezért a hadsereg részvételével megfosztották elnöki tisztségétől, amit a Murszi-kormány védelmi minisztere, Abdel-Fattáh Szíszi tábornok jelentett be. Bár az európai narratíva szerint a demokratikusan megválasztott elnököt katonai puccsal távolították el a hatalomból, az egyiptomi közfelfogás szerint – a politikai elitől az utca emberéig – Egyiptomban két forradalom zajlott le. Murszi elmozdításának demokratikus és az egyiptomi nép egyetértésével történt eltávolítását kívánta Szíszi (akkor

³ CSICSMANN 2010.

még) tábornok 2013. július 3-án mondott beszéde formálisan is megmutatni, amikor is a beszéd alatt mellette ült az egyiptomi társadalom minden csoportjának ismert és elismert képviselője, az Azhar mecset nagysejkiétől és a kopt pápától kezdve a nyugatos értelmiségig és a fiatalokig.⁴

A politikai átmenetet követő elnökválasztáson 2014-ben, majd 2018-ban is Szísi 97%-os eredménnyel nyerte az elnökválasztást – igaz ugyan, hogy a második alkalommal kisebb részvételi arány mellett.⁵ 2019-ben egy népszavazás hagyta jóvá azt az alkotmánymódosítást, melynek értelmében az elnököt immár nem négy, hanem hat évre választják, így mindenki azzal számolt, hogy Szísi 2030-ig hatalomban marad. A választásokra az eredeti menetrend szerint 2024-ben került volna sor, azonban – a vélekedések szerint⁶ – az egyre súlyosbodó gazdasági helyzet miatt a választásokat már 2023 decemberében megtartották.

Bár Egyiptom többpártrendszerű köztársaság, két, a közel-keleti és/vagy arab társadalmakat jellemző tényező itt is tetten érhető: a fegyveres erő, mint az állam – időnként – egyetlen, stabilitást biztosító intézménye; illetve a patrimonialis társadalmi rend – legalább bizonyos fokig való – túlélése, még akkor is, ha az európai értelmezésben ez mindössze egy „autoriter rendszer” képében tűnik fel. Említettük már, hogy az Egyiptomi Köztársaság elnökei katonai múlttal, katonai háttérrel rendelkeztek. A Közel-Keleten történelmi okokból a hadsereg egyrészt modernizációs erő, másrészt, a gyakran katonai feszültségekkel, sőt, háborúkkal terhes környezetben a sorkatonai kötelezettség egyfajta társadalmi hálóként is működik, ellátást, oktatást és képzést biztosít a társadalom széles rétegeinek. Ugyanakkor mára azt mondhatjuk, hogy a hadsereg egyben a társadalmi mobilitás és felemelkedés – talán egyetlen – lehetősége is.

A patrimonialis rend „hagyatéka” a közel-keleti modern köztársasági többpártrendszerekben is tetten érhető, amennyiben az elnök pártja általában/gyakran túlnyomó fölényrel nyer a választásokon. Ezért, és nem csak a már említett korábbi választási eredmények alapján, az előrejelzések most is Szísi győzelmét jósolják, még akkor is, ha többen jelöltették magukat, és a társadalom egyre szélesebb rétegeit érintő gazdasági válság az elnök megítélését negatívan befolyásolhatja.

A 2023-ban kiírt választásokra az elnökjelölteknek október 5-e és 14-e között kellett regisztrálniuk. Ehhez minden jelöltnek meg kellett szereznie legalább 20 parlamenti képviselő támogatását vagy huszonötezer támogató aláírást a jelöléshez az ország tartományainak a többségéből. (Minimum 15 tartományból a 27-ből.) A választás december 10-e és 12-e között zajlott, a külföldön élő egyiptomiak korábban, már december 1-je és 3-a között leadhatták a szavazataikat. Amennyiben a választási eredmények egyértelműen megerősítik valamelyik jelölt győzelmét, és így nem kell kiírni második fordulót, az

⁴ TUSKE 2021.

⁵ 2014-ben a választási részvételi arány 47%, 2018-ban 41% volt. (Szísi 2014-ben 23,8 millió, 2018-ban 21,8 millió szavazatot szerzett.) REUTERS 2018.

⁶ Interjú egy nyugati diplomatával, Kairó, 2023. szeptember.

eredményeket december 18-án jelenti be a választási bizottság. A jelenlegi elnök, Abdel-Fattáh al-Szíszi mellett három másik jelölt indult. Ezek Faríd Zahrán, az ellenzéki Szociáldemokrata Párt vezetője, Abdel-Szanad Jamáma, Egyiptom legrégebbi liberális pártjának, a Vafdnak a vezetője, és Házem Omar, a Népi Republikánus Párt vezetője.

Nem sikerült megszereznie a szükséges támogatást, hogy elindulhasson az elnökválasztáson Ahmed Tantávi parlamenti képviselőnek, aki a 2011-es forradalom alatt az országot irányító Legfelsőbb Katonai Tanácsnak volt elnöke, később pedig a Karama (Méltóság) Párt vezetője volt a 2014-es választások után. Tantávi független jelöltként indult volna az elnöki székért, és már hónapokkal a választások előtt kampánykörútra indult Egyiptomban, hogy összeszedje az indulásához szükséges aláírásokat. Tizennégyezer aláírást sikerült összegyűjtenie, így végül vissza kellett lépnie a választásoktól. Tantávi mellett egy másik ellenzéki politikus is visszalépett: Gamíla Iszmail, a liberális Dasztúr (Alkotmány) Párt elnöknője a párton belül kialakult feszültségekre hivatkozva. Mindkét visszalépő jelölt azzal vádolta az elnököt és az állami adminisztrációt, hogy megfélemlítik a támogatóikat, és akadályozzák a választáson való induláshoz szükséges feltételek teljesítését. Az Egyiptomi Választási Bizottság kivizsgálta a visszalépő politikusok vádjait, de bizonyíték hiányában alaptalannak ítélték a vádakot.⁷

GAZDASÁGÉLÉNKÍTŐ PROGRAMOK ÉS RECESSZIÓ

Egyiptom gazdasági helyzetének – az első birodalmak koráig visszamenőleg – legfontosabb két meghatározója a művelhető terület és a lakosság. Az egyiptomi állam mai, mintegy egymillió négyzetkilométernyi területének mindössze 2%-a alkalmas mezőgazdasági termelésre, és ennek kell ellátnia a rohamosan növekvő, mára 105 milliós lakosságot,⁸ valamint a becslések szerint immár több mint kilencmilliós menekült/bevándorló csoportokat. Bár az egy nőre jutó gyerekszám (teljes termékenységi mutató) jelentősen csökkent - az 1970-es évek 6-os mutatójáról 2021-ben 3 alá -,⁹ a lakosság a születéskor várható élettartam jelentős emelkedése miatt (1950-ben az átlagos élettartam 38 év volt, ma 72,5 év) évről évre növekszik.¹⁰ Mindez egyrészt azt jelenti, hogy a legfiatalabbak, a 15 év alattiak aránya csökken (míg 1990-ben 41%, az ezredfordulón 37,5% volt, ma nem éri el a 33%-ot),¹¹ másrészt a 65 év feletti aránya, ha lassan is, de növekszik (az 1960-as években 4% körül járt, 2022-ben meghaladta a 4,8%-ot).¹² Egyiptom lakossága azonban így is évente

⁷ REUTERS 2023b.

⁸ Az 1970-es években mintegy 40 milliós lakosság az ezredfordulóra 70 millióra nőtt.

⁹ TRADING ECONOMICS 2023a.

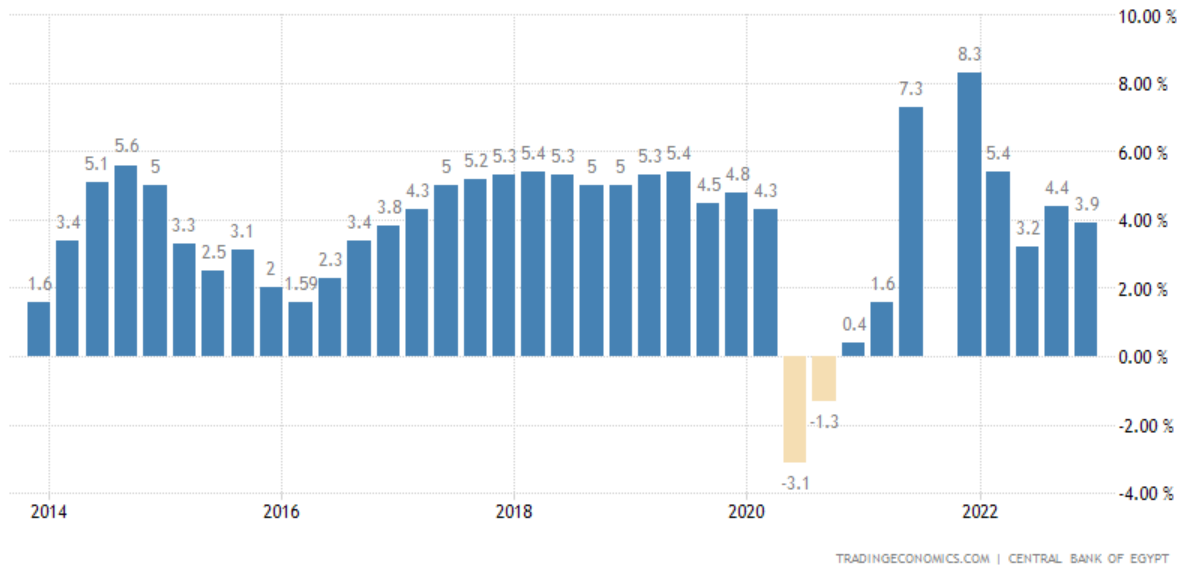
¹⁰ MACRO TRENDS.

¹¹ TRADING ECONOMICS 2023b.

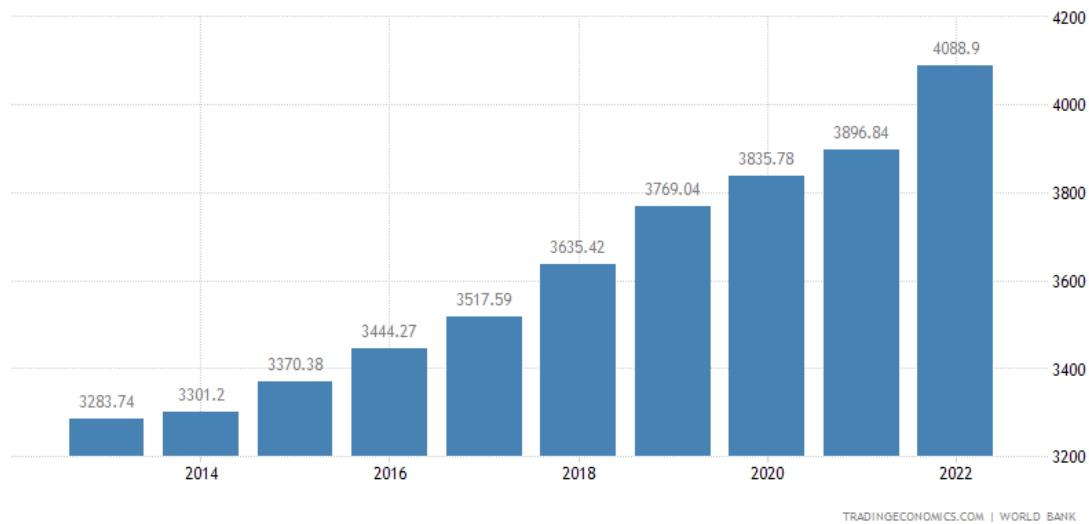
¹² TRADING ECONOMICS 2023c.

mintegy 2 millió fővel nő, amely problémát a Szíszi-kormányzat az *Itnén kifája* (Kettő elég!) jelszóval és programmal kívánja orvosolni, így lassítva a növekedés ütemét.¹³

Az egyiptomi GDP növekedési rátája – a 2020-2021-es évek COVID-járvány-időszakát leszámítva – az elmúlt tíz évben mindig a pozitív tartományban mozgott, sőt, 2022 egyik negyedében a 8%-ot is meghaladta, és 2023-ra is 5%-os növekedést prognosztizálnak.

1. ábra: Az egyiptomi GDP növekedési rátájának alakulása 2014-2022

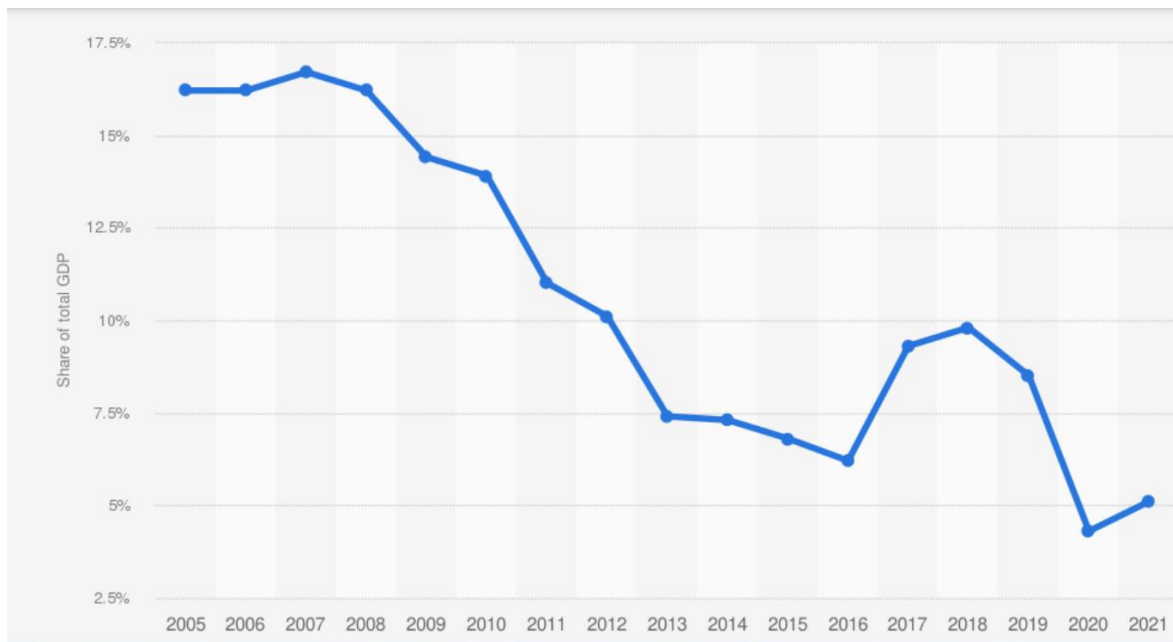

2. ábra: Az egyiptomi egy főre jutó GDP alakulása (amerikai dollárban) 2014-2022¹⁴

¹³ „A népességnövekedés megfékezése érdekében 2019-ben a kormányzat elindította az „*itnén kifája*” („kettő elég”) programot, mely a kétgyermekes családmodellt propagálta egy olyan társadalomban, melyben – különösen vidéken – a gyermekek egyrészt, mint potenciális munkaerő, másrészt mint egyfajta öregkori biztosíték szerepelnek. A kampány tíz, magas születésszámmal rendelkező kormányzóságban – 1 200 egészségügyi alkalmazott és kétezer önkéntes segítségével - 1,2 millió családot célzott meg, hogy a gyermekvállalással és a magas születésszámokkal kapcsolatos magatartást megváltoztassák.” N. RÓZSA 2022, 233-239.

¹⁴ TRADING ECONOMICS 2023d. Az egyiptomi adat a világátlag mintegy 32%-ának felel meg.

Ezek az adatok azonban elfedik a gazdasági szerkezet alapvető problémáit:¹⁵ az egyenlőtlenségek nagyok, miközben az egy főre jutó GDP alacsony. A GDP 11,3%-át a mezőgazdaság,¹⁶ míg 2021-ben mintegy 5%-át a turizmus állítja elő. (Ez utóbbi az arab tavaszos események, majd a COVID-19 járvány miatt jelentős csökkenést mutatott.)

3. ábra: A turizmus aránya az egyiptomi GDP-ben¹⁷ 2005-2021

A klímaváltozás – a sivatagosodás mértéke mintegy 14 700 m² óránként –,¹⁸ illetve a COVID-19 járvány azt mutatta, hogy az egyiptomi GDP külső tényezőknek való kitétsége igen magas. Az elmúlt egy évben ráadásul az egyiptomi fizetőeszköz, az egyiptomi font (EGP) drasztikus értékvesztést szenvedett el – a dollárhoz képest mintegy 50%-ot veszített értékéből –,¹⁹ ami óriási inflációval járt, különösen az élelmiszerárak terén. Az infláció 2023 augusztus/szeptemberre meghaladta a 37%-ot, míg az élelmiszerárak inflációja ennek is majdnem a duplája, 71,5% volt. Ezzel párhuzamosan az alapvető élelmiszerek ártámogatását is jelentősen lecsökkentették: 2022-ben mintegy 60 millió egyiptomi havi 50 centért kapta a kenyéret. 2023/2024-re a kormány további 4,1 milliárd dollárt tervez az élelmiszerárak állam szubvenciójára költeni.²⁰ A COVID-19 járvány előtt a hivatalos adatok szerint az egyiptomi lakosság mintegy 30%-a élt a szegénységi küszöb alatt. 2023 tavaszára a becslések szerint ez az arány 60% körül mozgott.²¹

¹⁵ A közvetlen előzményekről ld. CSICSMANN 2010.

¹⁶ A mezőgazdaság átlagosan a munkahelyek mintegy 28%-át, de Felső-Egyiptomban 55%-át biztosítja. USAID 2023.

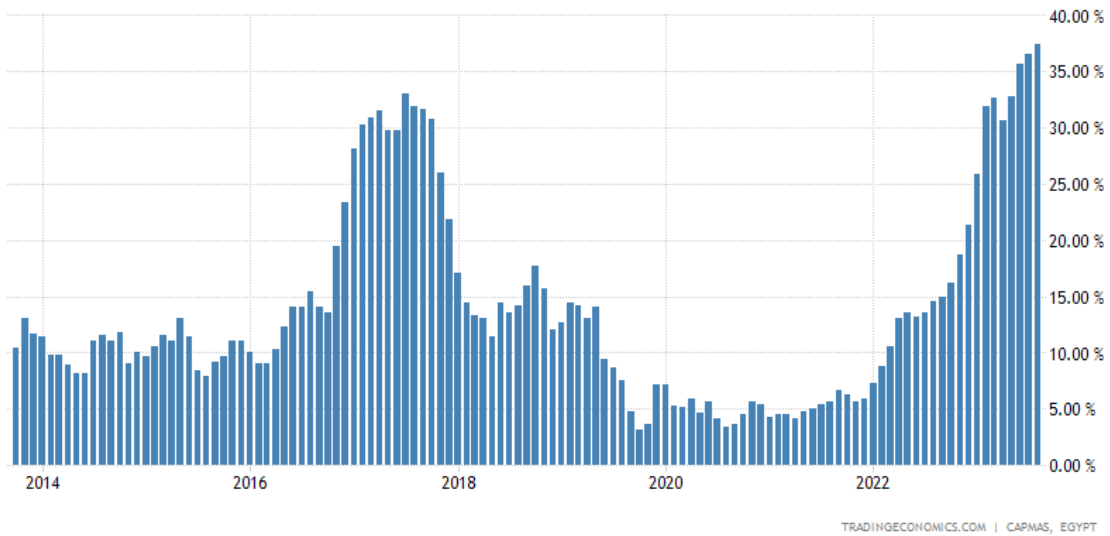
¹⁷ STATISTA 2023

¹⁸ OPEN DEMOCRACY 2021

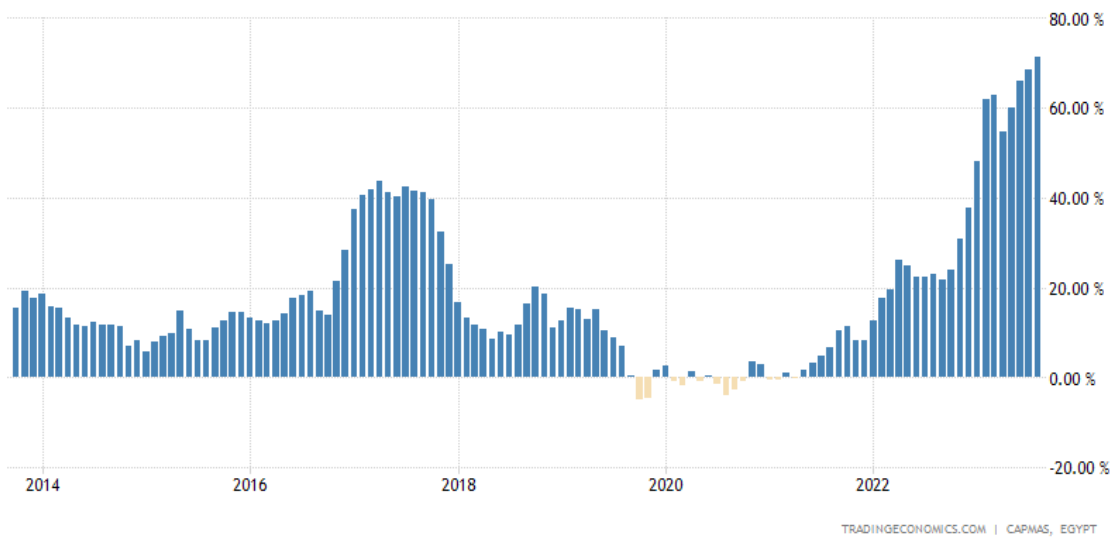
¹⁹ REUTERS 2023b

²⁰ REUTERS 2023c

²¹ REUTERS 2023a

4. ábra: Infláció 2014-2022²²

5. ábra: Az élelmiszerárak inflációja 2014-2022²³

Az arab tavasz (2011) óta az egymást követő egyiptomi elnökök – előbb Mohamed Murszi, majd Abdel-Fattáh al-Szíszi – számára egyértelműen az egyiptomi gazdaság nehéz helyzetének kezelése lett a prioritás. Sőt, azt mondhatjuk, hogy a kormányzás és államirányítás minden eleme az egyiptomi társadalom legalapvetőbb szükségleteinek a kielégítésén keresztül értelmeződött. A Szíszi-kormányzat komplex módon, különböző aktorok egyidejű megszólításával igyekezett a problémákat kezelni.

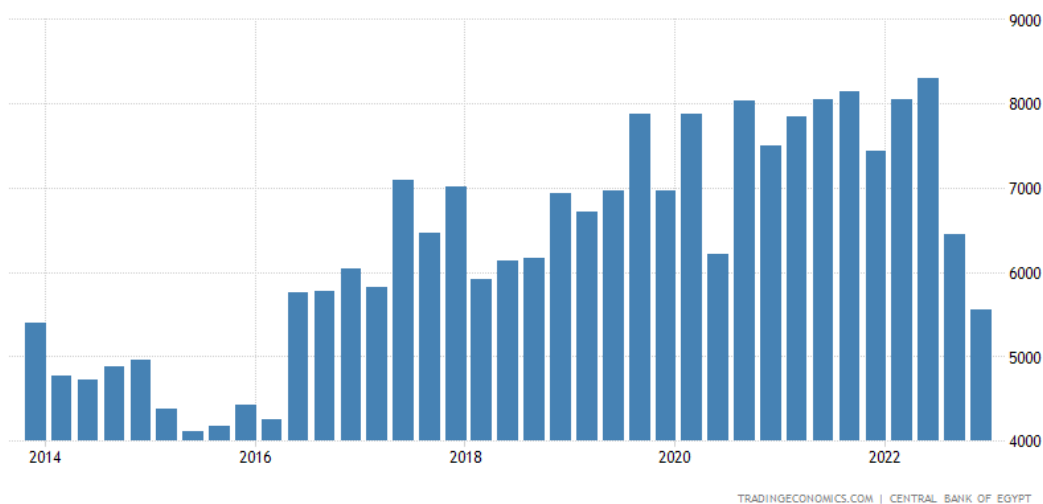
A külföldi támogatók – államok és a magánszektor – bevonására 2015. március 15-17. között Sarm-es-Sejkben rendezték meg az Egyiptomi Gazdasági Fejlesztési Konferenciát, melyen 1 700 befektető vett részt. 2011-2019 között a Perzsa-öböl arab államai – elsősorban

²² TRADING ECONOMICS 2023e

²³ TRADING ECONOMICS 2023f

Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek, de Kuvait, Omán, Bahrein és Katar is – 92 milliárd dollárral támogatták Egyiptomot.²⁴ Bár az Öböl arab államai továbbra is támogatják Egyiptomot – 2022-ben mintegy 3 milliárd dollárral –, azonban a feltételek szigorodtak, és ma az Öböl-beli befektetők „bevásárolják” magukat olyan egyiptomi gazdasági érdekekbe is, melyek az állam, illetve a hadsereg tulajdonában/ellenőrzése alatt állnak.²⁵ A Nemzetközi Valutaalappal kötött új, mintegy 3 milliárd dolláros kölcsönnek is az a feltétele, hogy az állam és a hadsereg szerepvállalását a gazdaságban korlátozzák.²⁶

Az utóbbi években a Földközi-tenger keleti medencéjében feltárt gázmezők, melyek egy része egyiptomi szuverenitás alá esik, úgy tűnt, csökkenteni tudják Egyiptom gondjait²⁷ – annak ellenére is, hogy az EastMed Gas Forum és az Európa felé tervezett tenger alatti gázvezeték számtalan problémával nézett és néz szembe.²⁸ Bár valóban komoly bevételi lehetőséget jelent, a régió politikai konfliktusai, a tervezett projekt költségei, illetve az energiaszektorban bekövetkező változások (a szénhidrogénektől a zöldenergia felé történő elmozdulás) ezt jelentősen visszavetni látszanak. Ennek ellenére a külföldi befektetések elsősorban az olaj- és a gázszektorban jelentkeznek, míg azon kívül viszonylag csekély értéket képviselnek. Így a hazautalásoknak, a Szezei-csatorna áthaladási díjainak, illetve a már említett turizmusnak kiemelt szerepe van.²⁹ Ugyanakkor a külföldön élő és dolgozó egyiptomiak hazautalásai ugyan 2022-ben csúcstot döntöttek, de 2023 második felére jelentős csökkenést mutatnak.

6. ábra: Egyiptomi hazautalások (millió dollárban) 2014-2022³⁰

²⁴ MEMO 2019.

²⁵ CNN 2023.

²⁶ CNN 2023.

²⁷ A 2015-ben feltárt, 2017-től termelő Zohr gázmező Egyiptom teljes gáztermelésének 40%-át adja. 2022-ben 8,9 milliárd m³ földgázt exportált, 8,4 milliárd dollár értékben az előző év 3,5 milliárd dolláros bevételéhez képest. AL-JAZEERA 2023.

²⁸ ECFR.

²⁹ REUTERS 2023c

³⁰ TRADING ECONOMICS 2023g.

A sarm-es-sejki donorkonferenciával egyidejűleg indított *tabijja Maszr* (éljen Egyiptom!) jelszóval a Szízi-kormányzat egyrészt a külföldön élő – potenciális – egyiptomi befektetőket, másrészt magát a lakosságot kívánta megszólítani. Mindehhez hatalmas beruházásokat és terveket hirdettek meg, melyek közül a két leglátványosabb, az egyiptomi nemzeti érzelmekre is ható és így az egyiptomi társadalom legszegényebb rétegeit is megmozgató projekt a Szuezi-csatorna kibővítése egy párhuzamos sávval, illetve az új főváros felépítése volt. A Szuezi-csatorna bővítésének finanszírozásához államkötvényeket is kibocsátottak, melyet egyfontos címletekben is lehetett jegyezni, azaz a legszegényebbek is hozzá tudtak járulni. A kezdeményezés népszerűségét jól mutatta, hogy a jegyzési időszakot meg kellett hosszabbítani, és a várt összeg mintegy másfélszerese folyt be.³¹ 2015-ben mintegy 8 milliárd dolláros költségvetéssel tervezték a csatorna párhuzamos nyomvonalát megépíteni, illetve egy 22 km-es szakaszt kibővíteni.³²

Az Új Adminisztratív Főváros építését – Kairó jelenlegi közigazgatási határain kívül – azzal indokolták, hogy szinte elviselhetlenné nőtt a forgalom a városban, és az állandó forgalmi dugók miatt a kormányzati központot a városon kívül és lehetőleg a nemzetközi repülőtér közelében kell elhelyezni. (Ez ugyanakkor egybeesik a mai Kairó történelmi építkezési szokásával is, amelynek következtében minden nagyobb korszak új központot/fővárost épített a régi mellé.) A tervek szerint a parlament, az elnöki palota, a minisztériumok és a követségek költöznek ide, és bár az építkezésnek a tervek szerint 2022-re be kellett volna fejeződnie, bár egyes épületek átadása folyamatosan zajlik, az új főváros építése még mindig nem ért véget. Az is nagy kérdés lesz, hogy vajon a követségek hajlandók lesznek-e kiköltözni a városból, vagy inkább csak kisebb irodákat nyitnak az új fővárosban levő magas ingatlan költségek miatt.³³ Az új fővárost – az újonnan épített úthálózat mellett – egy kínai cégek által épített magasvasút fogja összekötni a belvárossal. Bár ennek támpillérei hosszabb szakaszokon már állnak, maga a vasúti pálya messze nincs készen, ami a már kiköltözött minisztériumok, minisztériumi osztályok dolgozói számára komoly napi nehézséget jelent a munkába járásban.

Összességében tehát bár az egyiptomi gazdaság veszteségeinek enyhítésére, illetve a gazdasági felvirágzás érdekében a Szízi kormányzat megpróbálta forrásait diverzifikálni, külső és belső aktorokat aktivizálni, a gazdaságélénkítés programja egyelőre nem hozta meg a várt sikereket. Sőt, a Nílus körüli vízvita, ami Egyiptom számára egzisztenciális kérdés, az országot akár fegyveres konfliktus közelébe sodorhatja. Az országot elsősorban dél-délkelet felől elérő migráció – ami váratlanul kiegészülhet a mintegy 2,3 milliós lakossággal rendelkező Gázai-övezetből érkező menekültekkel – pedig további terheket ró az amúgy is túlfeszített gazdaságra.

³¹ Sőt, voltak olyanok is, akik még így is lemaradtak az államkötvények jegyzéséről.

³² BLOOMBERG 2015

³³ Interjú Kairóban az államigazgatásban dolgozó tisztviselővel, 2023 októberében.

EGYIPTOM – A NAGY BEFOGADÓ

A kontinensek és régiók határán fekvő Egyiptom évezredekken keresztül a népek átjáróháza volt. Így nem véletlen, hogy az észak-afrikai állam az elmúlt évtizedekben több milliós külföldi bevándorló és menekült cél-, illetve részben tranzitországa lett elsősorban a Közel-Keletről és a szubszaharai Afrikából.

Történeti tradíciói, illetve az arab szolidaritás jegyében Kairó a megoldást nem menekülttáborok kialakításában, hanem az érkezők integrációjában látta. Ennek értelmében Egyiptom szorososan együttműködött és működik a nagy nemzetközi ügynökségekkel, mint az IOM és a UNHCR, illetve a különféle, migránsokkal és menekültekkel foglalkozó NGO-kkal. Ezek működését Kairó – jól felfogott egyéni érdeke miatt is – elfogadja és a lehetőségekhez képest támogatja: interjúink során egyetlen szereplő sem panaszkodott érdemben az egyiptomi hatóságokra. Az ugyanakkor világosan látszik, hogy az érkezők különböző mértékű támogatásra számíthatnak. Részben a korábban már említett arab szolidaritás jegyében, részben geopolitikai okokból négy ország – Szíria, Jemen, Szudán és Dél-Szudán – állampolgárai az egyiptomiakat is megillető hozzáféréssel rendelkeznek az alapfokú oktatás és egészségügyi alapellátás vonatkozásában. Ez azt jelenti például, hogy a gyerekeknek 300 egyiptomi fontba (nagyjából 10 USD) kerül egy tanév,³⁴ míg az olcsóbb magániskolák esetében a tandíj a nagyfokú infláció miatt 1 500 fontra kúszott fel. Összehasonlításképp érdemes megjegyezni, hogy két évvel ezelőtt 1 500-2 000 fontba került egy kisebb lakás havi bérleti díja (ez mára megduplázódott 3-4 000 fontra).³⁵ Ugyanakkor sokan még így is inkább a magániskolákat preferálják az állami intézmények helyett, mivel: 1. ott magasabb színvonalú és megbízhatóbb az oktatás; 2. sokan még az említett négy országból is papírok nélkül érkeznek Egyiptomba, így nem fogadhatják be őket a helyi iskolák; 3. vagy (itt a négy ország közül a dél-szudániak, azon kívül pedig például az eritreaiak vagy a szomálik) nem beszélnek az arabot, így nem tudnak bekapcsolódni a közoktatásba.

Azok számára, akik nem a fentebb említett négy országból származnak, szintén hozzáférhetőek a szolgáltatások, csak magasabb áron, illetve az ő esetükben a legtöbbször a nemzetközi (UNHCR, IOM, EU, USAID) támogatást élvező, alapvetően nemzeti, etnikai és vallási alapon szerveződő NGO-k nyújtanak segítséget. Egy Zamaleken működő katolikus NGO például alapvetően eritreai érkezőknek biztosít tanulási lehetőséget (általános iskola első nyolc osztálya), illetve az orvosi ellátáshoz anyagi támogatást. Emellett alkalmanként ruha- és élelmiszersegélyben részesíti a leginkább rászorulókat. Ugyanakkor a szervezet vezetője elmondta, „nem tudunk mindenben és mindenkinek segíteni, különösen a jelenlegi gazdasági viszonyok között. Nagyon-nagyon rossz a helyzet, és szinte minden

³⁴ Interjú a UNHCR egyiptomi irodájának munkatársával, Kairó, 2023. október.

³⁵ Interjú egy Zamaleken működő katolikus NGO vezetőjével, Kairó, 2023. október.

nap vannak új érkezők. Ezért elsősorban két területre koncentrálnak: az oktatás és az egészségügy.”³⁶

Az egyiptomi megközelítésnek köszönhetően a különféle bevándorló-közösségek integrálva, zömében a nagyvárosokban (Kairó, Alexandria, Asszuán) élnek. Ezzel egyrészt jobban el lehet kerülni a „táborosodást” (*campization*), ami gyakran olyan szegregátumokat eredményez, amelyekből szinte lehetetlen a kitörés. Másrészt így a frissen érkezők könnyebben találhatnak munkát, és a szociális ellátórendszerre nehezedő terhelés is jobban eloszlik.

A városokban történő integrációt könnyíti, hogy nagyon sok érkezőnek volt már rokona, barátja az észak-afrikai országban. Ők gyakran nem is vették fel a kapcsolatot az erre szakosodott ügynökségekkel, hanem ismerőseiknél szálltak meg hosszabb-rövidebb időre, akik gyakran a munkavállalásban is segítettek nekik. Ráadásul az egy helyen, szomszédságban lakó csoportok támogatják egymást a rokoni kapcsolatoktól függetlenül is, ami például közösségi iskolák alakításában csapódik le. Ennek – ahogy fentebb az eritreai közösség kapcsán említettük – nem csupán az illegális jelenlét miatt van jelentősége, hanem a nyelvi szakadékok áthidalása miatt is.³⁷

A migrációt táplálja, hogy Egyiptomot egy meglehetősen instabil geopolitikai tér veszi körül. A 2011 óta tartó líbiai válság, amely eddig három polgárháborúhoz vezetett, a lényegében szintén 2011 óta tartó, majd 2019-ben felerősödő szudáni instabilitás, Afrika szarvának problémás államai – Eritrea és Szomália, kisebb részben Etiópia – folytonos forrásul szolgálnak a gazdasági migránsok és a fegyveres konfliktusok elől menekülők számára. Emiatt a több mint 100 milliós Egyiptom kiterjedt gazdasága, nemzetközi kapcsolatai, szociális ellátórendszere, viszonylagos politikai stabilitása és persze tranzitország-jellege az Arab-öböl és Európa fele csábító célponttá tette az útra kelők számára.

Mindezek tükrében nem csoda, hogy Egyiptom évek óta nagy létszámú külföldi bevándorló és menekült-diaszpórának nyújtott otthont. 2016-ban hivatalosan 5 millió külföldit tartott számon, ami meghaladta a lakosság 5%-át.³⁸ Ráadásul a 2016. szeptemberi hajókatasztrófa után, amelyben több száz illegális bevándorló vesztette életét,³⁹ Kairó hermetikusan lezárta tengeri határait, megakadályozva az Európa felé történő illegális elvándorlást, ami ezt követően már csak Líbián keresztül vált lehetségessé. Így bár a Nílus-menti ország nem kötött hasonló megállapodást az EU-val, mint például Törökország, mégis az egyik legfontosabb kapuőr állammá vált Európa külső határain. Ebben nagy szerepet játszott a korábban már említett arab (muszlim) szolidaritás, illetve a nemzeti büszkeség. Ennek engedve az egyiptomi kormány elejét akarta venni, hogy hasonló képek járják be a

³⁶ Uo.

³⁷ Interjú a Refuge Egypt munkatársaival, Kairó, 2023. szeptember.

³⁸ BROOKINGS 2016.

³⁹ THE GUARDIAN 2016.

nemzetközi sajtót a Földközi-tengeren sodródó, Egyiptomból induló csónakokról, mint amilyeneket a lényegében bukott államként működő Líbia kapcsán láthatunk.⁴⁰

TÚLCSORDULÓ POHÁR?

Mindezek mellett is fontos ugyanakkor észben tartanunk, hogy Egyiptom lehetőségei sem végtelenek. Ahogy ezen tanulmány első részében láthattuk, az elmúlt évek politikai és gazdasági viharai az észak-afrikai országot is megrázták – nem függetlenül az oda érkezett több millió új bevándorlótól és menekültől. 2022 közepére a becslések szerint a hat évvel korábbi 5 millióról 9,1 millióra nőtt a külföldiek száma Egyiptomban.⁴¹ Bár az azóta történt változásról nincsenek elérhető új statisztikák, azt tudjuk, hogy a szudáni polgárháború kitörése óta 379 ezren érkeztek az észak-afrikai országba.⁴² Ráadásul mind a Szudánból érkezett menekültekkel készített interjúk során, mind a hivatalos szervekkel folytatott találkozókön visszatérő téma volt, hogy a 2023 júniusában bevezetett szigorítások miatt⁴³ sokan nem regisztrálnak semmiféle szervezetenél, és illegálisan érkeztek Egyiptomba, tehát semmiféle statisztikában nem jelennek meg. Az adatokat ráadásul az egyiptomi Külügyminisztérium vezeti, mert a határátlépések regisztrálása mellett a külföldi külképviseleteket kéri meg az adatszolgáltatásra. Márpedig érthető, hogy például az otthoni rendszer elől elmenekült eritreaiak nem keresik fel nagykövetségüket.⁴⁴ Még akkor is, ha egyes külföldiek már most továbbutaztak Európa és az Arab-öböl felé, nehéz elképzelni, hogy nem nőttek dinamikusan a számok. Mindezek miatt olyan hangokat is lehetett hallani, hogy a külföldi bevándorlók és menekültek száma messze meghaladja a 10 millió főt.⁴⁵

Miközben az egyiptomi társadalom alapvetően toleránsan áll az érkezőkhöz („a szudániak a testvéreink”), az elmúlt fél évben egyre inkább felerősödtek a kritikus hangok. A Szudánból érkezők jelentős része a fővárosból, Kartúmból érkezett, és általában is a középosztály, felső-középosztály tagjai. Ez azt jelenti, hogy megfelelő pénzügyi háttérrel rendelkeznek az Egyiptomban történő tartózkodáshoz. Ez viszont azzal járt, hogy Kairó egyes kerületeiben jelentősen növekedtek az ingatlanok bérleti költségei, akár 50-100%-kal is. Ez nem csupán a már ott élő menekültek számára kihívás, hanem a kevésbé tehetősek számára is.⁴⁶ Mindez társulva az eleve meglevő inflációval komoly fenyegetést jelent a szegénységi küszöbön és az alatt élő családoknak.

A lakhatás mellett komoly munkaerőpiaci feszültségeket is okozott a több százezres friss beáramlás: bár a szudáni középosztály inkább még kivár, nem keres munkát, és azt reméli, hogy a harcok hamarosan véget érnek, a szegényebbek ezt nem engedhetik meg maguknak,

⁴⁰ Interjú a UNHCR egyik munkatársával, Kairó, 2021. október.

⁴¹ AHARAM ONLINE 2022.

⁴² UNHCR 2023.

⁴³ Ennek értelmében a szudániak belépését előzetes regisztrációhoz kötötték, és megszüntették a széleskörű vízummentességet.

⁴⁴ Interjú az IOM, a UNHCR és egy egyházi segélyszervezet munkatársaival, Kairó, 2023. október.

⁴⁵ Beszélgetés egy európai nagykövetség munkatársával, Kairó, 2023. október.

⁴⁶ Interjú egy Zamaleken működő katolikus NGO vezetőjével, Kairó, 2023. október.

és a foglalkoztatási létra legalján levő állásokért versengenek az egyiptomi alsóbb osztályokkal és más külföldiekkel. Ez további feszültséget generál, mert – alkupozíció hiányában – a frissen érkezett menekültek általában kevesebb pénzért és rosszabb kondíciókkal hajlandóak elvállalni az adott munkát, mint mások.⁴⁷

Mindezek mellett a menekültek és migránsok általában is olyan mennyiségben vannak jelen az országban, amely az eddig alapvetően nyitott szociális ellátórendszer számára is fenntarthatatlan. Nem véletlen, hogy az október 7-én kirobbant új gázai konfliktus kapcsán Egyiptom számára – az arab szolidaritás hangsúlyozása mellett sem – opció a határok megnyitása a palesztin menekültek számára. Egyrészt, mert Kairó számára felmérhetetlen biztonsági kockázatot jelentenének a menekültek közé vegyült Hamász-terroristák, akik – sok más szervezethez hasonlóan – ideológiailag az egyiptomi Muszlim Testvériség „köpenyéből” bújtak ki. Másrészt, mert a Nílus-menti ország nem lenne képes további több százezer menekült problémamentes felvételére – különösen nem a Sínai-félszigeten. Nem véletlen, hogy Kairó a felek közti tűzszünet egyik legfontosabb szorgalmazója. És az sem véletlen, hogy Egyiptomban az elmúlt hónapokban egyre többször merült fel az a gondolat, hogy mégiscsak el kell kezdeni menekülttáborok kialakítását, mert továbbra is zajlik a menekültek beáramlása Szudán felől⁴⁸ – ha nem is olyan tempóban, mint június előtt.

ÖSSZEGZÉS

Bár erről hajlamosak vagyunk megfeledkezni, Egyiptom az EU szomszédságában levő egyik legfontosabb kapuőr-állam, amely mindeddig alapvető partner volt Európa számára az irreguláris migráció megállításában. Nem véletlen egyébként, hogy az elmúlt években az Unió vezetői is többször méltatták Kairó szerepét, és pénzügyi forrásokat allokáltak az ország számára.⁴⁹

Ugyanakkor Egyiptom nem fogja a végtelenségig a területén tartani azokat a külföldieket, akik tovább szeretnének indulni Európa vagy az Öböl felé: a Nílus-parti ország elérte teljesítőképessége határát. A szudáni válság így is jól látszik a statisztikákban: a közép-mediterrán útvonalon 2022-ben még csak alig 1 000 szudáni érkezett Európába, 2023. első tíz hónapjában viszont 4 224.⁵⁰ Ráadásul a gazdasági problémák miatt Európának nem csupán az Egyiptomban élő menekültek továbbutazásával kell számolnia, hanem maguknak az egyiptomiaknak a kiáramlásával is: 2022-ben ez a közép-mediterrán útvonalon meghaladta a 21 000 főt.⁵¹ Mindezek miatt a külső szereplőknek jól felfogott érdeke Egyiptom stabilitásának támogatása.

⁴⁷ Interjú az IOM munkatársaival, Kairó, 2023. október.

⁴⁸ Interjú egy Egyiptomban élő újságíróval, Budapest, 2023. december.

⁴⁹ REUTERS 2022; POLITICO 2023.

⁵⁰ FRONTEX 2023.

⁵¹ IBID.

Felhasznált irodalom

- AHRAM ONLINE (2022): *Egypt hosts 9 million migrants and host community members from 133 countries: IOM.* Ahram Online, 2022. augusztus 7. Forrás: <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/1234/472771/Egypt/Foreign-Affairs/Egypt-hosts--million-migrants-from--countries-IOM.aspx> (Letöltés ideje: 2023.11.06.)
- AHRAM ONLINE (2023): *Four presidential hopefuls present candidacy papers for Egypt 2024 elections as nomination close.: NEA.* Ahram Online, 2023. október 14. Forrás: english.ahram.org.eg/NewsContent/1/140/510235/Egypt/Presidential-Elections-/Four-presidential-hopefuls-present-candidacy-papers.aspx (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- AL-JAZEERA (2023): *Out of gas? Egypt's ambitions to become a regional gas hub are dwindling.* Al-Jazeera, 2023. október 4. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2023/10/4/all-gassed-up-egypts-ambitions-to-become-a-regional-gas-hub-are-dwindling> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- BLOOMBERG (2015): *Egypt Shows Off \$8 Billion Suez Canal Expansion That the World May Not Need.* Bloomberg. Forrás: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-04/egypt-shows-off-8-billion-suez-canal-gift-world-may-not-need?embedded-checkout=true> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- BROOKINGS (2016): *Who are the 5 million refugees and immigrants in Egypt?* Brookings, 2016. október 4. Forrás: <https://www.brookings.edu/articles/who-are-the-5-million-refugees-and-immigrants-in-egypt/> (Letöltés ideje: 2023.11.06.)
- CNN (2023): *Nadden Ebrahim: Gulf states have given billions in aid to Egypt. Now they want to see returns.* CNN, 2023. március 1. Forrás: <https://edition.cnn.com/2023/03/01/business/egypt-gulf-states-aid-mime-intl/index.html> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- CSICSMANN, László (2010): *Egyiptom: A Mubarak-rezsim liberalizációja és deliberalizációja.* In Csicsmann László (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten: Az államiság eltérő modelljei.* Budapest, Aula Kiadó, 2010, 167-208
- ECFR: *Deep Sea Rivals: Europe, Turkey, and New Eastern Mediterranean Conflict Lines.* ECFR. Forrás: https://ecfr.eu/special/eastern_med/gas_fields (Letöltés ideje: 2023.12.12)
- FRONTEX (2023): *Monitoring and risk analysis.* Frontex. Forrás: <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-map/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- MACRO TRENDS (2023): *Egypt life expectancy 1950-2023.* Macro Trends. Forrás: <https://www.macrotrends.net/countries/EGY/egypt/life-expectancy> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

- MEMO (2019): *Gulf countries supported Egypt with \$92bn since 2011*. Middle East Monitor, 2019. március 19. Forrás: <https://www.middleeastmonitor.com/20190319-gulf-countries-supported-egypt-with-92bn-since-2011/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- N. RÓZSA, Erzsébet (2016): *Az arab tavasz. A Közel-Kelet átalakulása*. Budapest, Osiris Kiadó, 2016
- N. RÓZSA, Erzsébet (2020): Kibocsátás, tranzit vagy befogadás? A közel-keleti migráció aspektusai. *Máltai Tanulmányok*, 2/2, 2020, 221-238
- N. RÓZSA, Erzsébet (2022): "Itmén kifája" („kettő elég!”) – avagy meddig növekszik még Egyiptom lakossága? In: Csicsmann László-Kemenczky Ágnes (szerk.): *A nemzetközi rendszer alakváltozásai a 21. század elején: tanulmányok Rostoványi Zsolt 70. születésnapja alkalmából*. Budapesti Corvinus Egyetem, 2022, 233-239
- OPEN DEMOCRACY (2021): *Egypt's desertification is ruining fields, cutting crops and displacing farmers*. Open Democracy. Forrás: <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/egypts-desertification-is-ruining-fields-cutting-crops-and-displacing-farmers/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- POLITICO (2023): *Von der Leyen pushes aid deal with Egypt in bid to stem migration to Europe*. Politico, 2023. október 4. Forrás: <https://www.politico.eu/article/eu-von-der-leyen-endorses-migration-aid-deal-egypt-israel-hamas/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- REUTERS (2018): *Egypt's Sisi wins 97 percent in election with no real opposition*, Reuters, 2018. április 2. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-egypt-election-result-idUSKCN1H916A> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- REUTERS (2022): *EU funds border control deal in Egypt with migration via Libya on rise*. Reuters, 2022. október 4. Forrás: <https://www.reuters.com/world/eu-funds-border-control-deal-egypt-with-migration-via-libya-rise-2022-10-30/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- REUTERS (2023a): *How deep are Egypt's economic troubles?* Reuters, 2023. március 3. Forrás: [reuters.com/world/middle-east/how-deep-are-egypts-economic-troubles-2023-03-03/](https://www.reuters.com/world/middle-east/how-deep-are-egypts-economic-troubles-2023-03-03/) (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- REUTERS (2023b): *Sisi confirms candidacy for Egypt poll, opposition report obstacles*. Reuters, 2023. október 2. Forrás: <https://www.reuters.com/world/africa/egyptian-president-sisi-confirms-candidacy-december-presidential-election-2023-10-02/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- REUTERS (2023c): *Egypt to allocate \$4.1 billion for food subsidies in 2023/24*. Reuters, 2023. június 13. Forrás: <https://www.reuters.com/world/africa/egypt-allocate-41-bln-food-subsidies-202324-document-2023-06-13/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)
- STATISTA (2023): *Contribution of travel and tourism to Gross Domestic Product (GDP) in Egypt from 2005 to 2021*, Statista. Forrás:

<https://www.statista.com/statistics/1317338/contribution-of-travel-and-tourism-to-gdp-in-egypt/> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

SUEZ CANAL AUTHORITY (N.D.): Forrás:

<https://www.suezcanal.gov.eg/English/Pages/default.aspx> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

THE GUARDIAN (2016): *Migrant boat capsizes off Egyptian coast*. The Guardian, 2016. szeptember 21. Forrás:

<https://www.theguardian.com/world/2016/sep/21/migrant-boat-capsizes-off-egyptian-coast> (Letöltés ideje: 2023.11.06.)

TRADING ECONOMICS (2023a): *Egypt total fertility rate*. Trading Economics. Forrás:

<https://tradingeconomics.com/egypt/fertility-rate-total-births-per-woman-wb-data.html> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023b): *Egypt population ages 0-14 years*. Trading Economics.

Forrás: <https://tradingeconomics.com/egypt/population-ages-0-14-percent-of-total-wb-data.html> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023c): *Egypt population ages 65 years and above*. Trading Economics.

Forrás: <https://tradingeconomics.com/egypt/population-ages-65-and-above-percent-of-total-wb-data.html> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023d): *Egypt GDP per capita*. Trading Economics. Forrás:

<https://tradingeconomics.com/egypt/gdp-per-capita> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023e): *Egypt inflation*. Trading Economics. Forrás:

<https://tradingeconomics.com/egypt/inflation> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023f): *Egypt food inflation*. Trading Economics. Forrás:

<https://tradingeconomics.com/egypt/food-inflation> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TRADING ECONOMICS (2023g): *Egypt remittances*. Trading Economics. Forrás:

<https://tradingeconomics.com/egypt/remittances> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

TÜSKE, László (2021): „*A vallástudósok nem politikusok*” – *A vallási autoritás és a politika viszonya Egyiptomban az „arab tavasz” után*. In Dobrovits Mihály (szerk.):

„...Bizalommal és lelki derűvel ...” a XVIII. Nemzetközi Vámbéry Konferencia előadásai. Dunaszerdahely, Vámbéry Polgári Társulás, 2021, 239-286

UNHCR (2023): *Sudan Situation*. UNHCR. Forrás:

<https://data.unhcr.org/en/situations/sudansituation> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

USAID (2023): *Agriculture and Food Security*. USAID, Forrás:

<https://www.usaid.gov/egypt/agriculture-and-food-security> (Letöltés ideje: 2023.12.12.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Györgyi Dominika Zita

Lektorálta: Pénzváltó Nikolett

Fotó: Jászberényi Sándor

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Marsai Viktor, N. Rózsa Erzsébet, 2023

© Migrációkutató Intézet, 2023

ISSN 2677-1780